

ชื่อวิทยานิพนธ์   วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : กรณีศึกษาธนาคารน้ำ
ของชุมชนตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง

ผู้เขียน   นางสาวณัฐมล สุขพันธ์

สาขาวิชา   การจัดการสิ่งแวดล้อม

ปีการศึกษา   2549

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้ธนาคารน้ำเป็นกรณีศึกษา และศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นพื้นที่ศึกษา คือ ตำบลตะโหนด อำเภอตะโหนด จังหวัดพัทลุง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนตะโหนดได้นำภูมิปัญญาดั้งเดิมของการทำเหมืองฝายห้วยนา แนวคิดจากการเรียนรู้วิธีการสร้างทำนบชาวป่า และแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ให้สร้างฝายแม้ว มาปรับใช้ในการทำธนาคารน้ำ ซึ่งมี 3 รูปแบบ ได้แก่ ธนาคารน้ำแบบไม่ถาวร ธนาคารน้ำแบบกึ่งถาวร และธนาคารน้ำแบบถาวร แต่ละรูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่

วัฒนธรรมชุมชนภายในชุมชนตะโหนด ประกอบด้วย (1) ระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพ มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อต่อรองภาคทุน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตในรูปตลาดนัด (2) ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน มีลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติ บทบาทของผู้อาวุโสในชุมชนตะโหนดมีส่วนสำคัญที่ทำให้ตะโหนดมีความเป็นชุมชนและอยู่กันอย่างสงบและสันติ (3) ระบบคุณค่า ศาสนาและความเชื่อ เป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิมกับศาสนาหลัก คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนตะโหนดมาอย่างยาวนาน ได้ร่วมกับชาวบ้านในการจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อเป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านทั้ง 2 ศาสนา โดยใช้วัดเป็นสถานที่นัดพบ องค์ประกอบเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างธนาคารน้ำของชุมชน สำหรับปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขให้มีการนำวัฒนธรรมชุมชนมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ประกอบด้วย (1) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผลักดันให้ประชาชนท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น กระแสการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการเข้ามาในชุมชนขององค์กรและหน่วยงานภายนอกที่สนใจแนวคิดนี้ (2) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ศักยภาพของผู้นำชุมชน การมีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง องค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ผลที่เกิดจากการใช้วัฒนธรรมชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ เกิดวิถีคิดและองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ชุมชนได้อาศัยฐานวัฒนธรรมชุมชนสร้างองค์กรชุมชนได้อย่างเข้มแข็งเพื่อใช้ในการเจรจาท่องกับรัฐและหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ประสพการณ์การจัดการทรัพยากรน้ำโดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชน มีลักษณะสำคัญ 3

ประการ คือ (1) คนในชุมชนตะโหนดได้เรียนรู้ระบบคุณค่าดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันได้ปรับฐานความคิด ความเชื่อ ที่สืบสานตกทอดมาให้เหมาะสมต่อสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (2) คนในชุมชนตะโหนดได้ ร่วมกันสร้างเวทีการเรียนรู้ จนสามารถวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่าง สอดคล้องกับนโยบายรัฐ (3) คนในชุมชนตะโหนดได้ร่วมกันจัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชนขึ้นมาในชื่อ “สภา ลานวัดตะโหนด” เพื่อเป็นแกนกลางในการจัดการทรัพยากร นอกจากนี้ได้ร่วมประสานกับองค์กรชุมชนอื่น ๆ ใน การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำที่จะอนุรักษ์คลองตะโหนดร่วมกัน

Thesis Title   Community Culture and Natural Resources Management: A Case Study of
Water Bank of Tamot Communities in Amphoe Tamot, Changwat Phatthalung

Author   Miss Narumol Sukphan

Major Program   Environmental Management

Academic Year   2006

ABSTRACT

The objectives of this research were (1) to study the relationship between community culture and natural resource management by using water banks as a case study, and (2) to explore historical development as well as outcomes of the movement to manage water resources in Tambon Tamot, Amphoe Tamot, Changwat Phatthalung. The research employed a qualitative research process in its operation. It was found that people in Tamot community adopted traditional wisdoms of Muang Fai Hua Na construction, the concept of dam construction from forest people and the King ideology that encourage the construction of tribal check dam known as Fai Maeo, which are then applied to the creation of their water banks which appeared in 3 forms: temporary, semi-permanent and permanent water banks. Different forms are applied to different areas to suit their physical conditions.

Community culture in Tamot community is composed of 3 main elements: (1) semi-subsistence production systems in which community members formed into several groups in order to negotiate with the capital sector and to exchange their products in a form of organising local markets; (2) social relation systems that characterise kinship relation and elders which bring about peace and harmony in the community; and (3) belief, religion and values systems which are based on an integration of traditional belief and principles of two main religions—Islam and Buddhism—under which religious leaders, especially Buddhist monks had long been involved actively in community development. They jointly established the community organization with local people to serve as the central body for incorporating followers of two religions using the community Buddhist temple as the meeting point. These three components played important roles behind the movements to create water banks. Factors that were influential in bringing the community culture into the contemporary management of natural resources included: (1) external

factors which included the state policies related to economic development and natural resources management that force local people to realize increasingly the importance of natural resources management, the growing popularity of people's participation concepts in natural resources management, and the involvement of outside organizations in the community movement; (2) internal factors which included community resource base, leadership capability, existence of strong community organization, availability of knowledge and the community learning process.

Outcomes of community culture application in natural resources management included ways of thinking and new knowledge that are community specific and promising for sustainable natural resource management. Additionally, the community established a strong community organization based on community culture that is beneficial for members in negotiating with state and other organizations from outside. Experiences from water resource management based on community culture had 3 main features: (1) people in Tamot community had learned about traditional values system, and at the same time they adapt their inherited thinking and belief to meet changing conditions and the environment; (2) people in Tamot community jointly created a learning platform which allow for analyzing alternatives that are appropriated for natural resource management and corresponding to the state policy; and (3) people in Tamot community mutually established and developed their community organization under the name of "Sapha Lanwat Tamot" to serve as the central body for the management of natural resources in the community. Furthermore, they attempted to coordinate with other community organizations to form a network to conserve Khlong Tamot from upstream to downstream.